

ფარმაცევტული საწარმოო ბიზნესი - საქმიანობის საინფორმაციო სფერო თანამედროვე პირობებში

დაფინანსებულია შოთა რუსთაველის
ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ,
“ახალგაზრდა მეცნიერთათვის პრეზიდენტის
სამეცნიერო გრანტით”
№ 52/18-2013/2014

ნათია შენგელია

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი ეკონომიკაში,
სტუ ასისტენტი-პროფესორი, სსუ ასოცირებული პროფესორი

ბიზნესი ეკონომიკური საქმიანობის უაღრესად მრავალნაზნა-
გოვანი სახეობაა, რომელიც პრაქტიკულად ვრცელდება ეკო-
ნომიკის ყველა სფეროზე და გარკვეული თავისებურებებითაც
ხასიათდება. ბიზნესის უმთავრესი ფუნქციაა უზრუნველყოს
საზოგადოება საქონლითა და მომსახურებით. დარგთა ერთო-
ბლიობა, რომლებიც აწარმოებენ საქონელსა და მომსახურე-
ბას, იყოფა სამ დიდ ჯგუფად: პირველად, მეორად და მესამეულ
დარგებად.

პირველადი დარგები უშუალოდ აწარმოებენ ნედლეულს მოპ-
ოვების ან სხვა გზით. მეორადი ანუ დამამუშავებელი დარგები
ნედლეულს გარდაქმნიან მზა პროდუქციად ან ნახევარფაბრი-
კატებად. მესამეული დარგები სხვადასხვა სახის მომსახურებას
უწევენ პირველადი და მეორადი დარგების საწარმოებს, ასევე
უშუალოდ მომხმარებლებს.

ბიზნესის სახეობები უშუალო კავშირშია ზემოაღნიშნულ
დარგებთან, მაგრამ ამავე დროს კვლავწარმოების ფაზებთანაც.
კვლავწარმოების თითოეულ ფაზის ბიზნესის გარკვეული სახე-
ობა შეესაბამება: წარმოებას — საწარმოო ბიზნესი, განაწილება-
გაცვლას — კომერციული და ფინანსური ბიზნესი.

ბიზნესის ზემოაღნიშნულ სახეობებს შორის ყველაზე მთავარი, რთული, სერიოზული, საზოგადოებრივად აუცილებელი და ამავე დროს ძნელი სახეობა — საწარმოო ბიზნესია, რომლის საფუძველს შეადგენს წარმოება, როგორც მატერიალური, ასევე ინტელექტუალური, სულიერი წარმოების ჩათვლით. ამითაა გარკვეულწილად განპირობებული ის ფაქტი, რომ პოსტსაბჭოურ ქართულ ბიზნესში საწარმოო ბიზნესს გაცილებით ნაკლები ყურადღება ექცევა, ვიდრე ბიზნესის სხვა სახეებს, რომლებსაც ძალუძთ უფრო სწრაფად და იოლად მოგების მოტანა. არადა საწარმოო ბიზნესის გარეშე კომერციული-სავაჭრო და საფინანსო ბიზნესი მატერიალურ საფუძველს კარგავს და მხოლოდ იმპორტული საქონლის ვაჭრობით შემოიფარგლება. სამწუხაროდ, დაახლოებით ამდაგვარი ვითარებაა დღეს საქართველოში, მათ შორის ფარმაცევტულ ბიზნესში.

ფარმაცევტული ბიზნესი¹, ფარმაცევტული წარმოება, გვევლინება რა ეკონომიკის ერთ-ერთ წამყვან, ინოვაციურ, უაღრესად სოციალურად მნიშვნელოვან დარგად, განსხვავებით სხვა სახეობის ბიზნესისაგან, გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება. იგი ბიზნესის საკმაოდ რთული, ფაქიზი და სარისკო სახეობაა. ასე მაგალითად:

1. თუ საფინანსო ბიზნესის საქმიანობისათვის საჭირო რესურსები 10-25 პროცენტამდე საკუთარი სახსრების ხარჯზე

¹ ფარმაცევტული ბიზნესი მსოფლიოში მიჩნეულია ბიზნესის ერთ-ერთ სწრაფად განვითარებად დარგად. მაგალითად, „მსოფლიოს წამლების ბიზნესი იარაღის, ნარკოტიკებისა და პროსტიტუციის შემდეგ ერთ-ერთ ყველაზე მომგებიან ბიზნესად ითვლება“ (იხ. ჟურნ. „სარკე“, 23-29 დეკემბერი, 2009წ. გვ. 17). ფარმაცევტულ წარმოებაში დასაქმებულია შრომისუნარიანი მოსახლეობის დიდი ნაწილი. ამიტომ ფარმაცევტული ბიზნესის მნიშვნელობა განსაკუთრებით დიდია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების საქმეში და მას ბუნებრივია, საქართველოშიც დიდი როლის შესრულება შეუძლია სახელმწიფოს მხრიდან მხარდაჭერის შემთხვევაში. განსაკუთრებით უნდა მიექცეს ყურადღება ფარმაცევტული წარმოების განვითარებას, ამისათვის ჩვენს ქვეყანაში შესაბამისი რესურსები არსებობს. ასე რომ, ვისაც აინტერესებს პერსპექტიული საქმე, იგი არჩევანს გააკეთებს საწარმოო ბიზნესზე ფარმაცევტულ სფეროშიც.

ყალიბდება, ხოლო დანარჩენი 75-90 პროცენტი, მაგალითად ბანკებში, მენაბრეთა და კრედიტორების სახსრების ხარჯზე მოიზიდება, ფარმაცევტულ წარმოებაში საკუთარი სახსრები სულ ცოტა 50-70 პროცენტი მაინც უნდა იყოს; ე.ი. ბიზნესის ამ სფეროში სამეურნეო საქმიანობის დაწყებას დიდძალი კაპიტალი სჭირდება;

2. ფარმაცევტულ წარმოებაში დაბანდებული **ინვესტიციის გამოსყიდვა**, შედარებით ხანგრძლივ პერიოდს მოიცავს. წარმოების ციკლი შედარებით დიდია. გზა, რომელსაც მედიკამენტი რეალიზაციამდე და დახლზე მოხვედრამდე გადის, გრძელი და რთულია. პირველ ეტაპზე რეგისტრირდება მოლეკულა, რომელსაც რაღაც სამკურნალო ეფექტი გააჩნია. შემდეგ იწყება ამ მოლეკულის შესწავლა და პირველადი კვლევები ცხოველებზე, შემდეგ ლაბორატორიებში. ამ დროს დგინდება ნამლის ტოქსიკურობა, ტერატოგენურობა, ანუ ნაყოფზე მისი გავლენის ეფექტი; ეს ხდება როგორც ცხოველებზე, ასევე სინჯარებში. მას შემდეგ, რაც მას ცხოველებზე გამოიკვლევინ და დარწმუნდებიან ამ ეტაპზე ყველაფერი კარგად რომ არის, იწყება კლინიკური კვლევები. პირველი კლინიკური კვლევა ტარდება ჯანმრთელ მოხალისეზე, შესაბამისი კონტრაქტით. ამ ეტაპის დასრულების შემდეგ იწყება კვლევები უკვე პაციენტებზე — ეს არის მეორე ფაზის კვლევები. უკვე მესამე ფაზაში ტარდება მულტიცენტრული, საერთაშორისო, რანდომიზირებული კვლევები. მთელი ეს პროცესი — ერთი ნამლის გზა მოლეკულიდან მესამე ფაზის დამთავრებამდე ძალიან ძვირი, 300-600 მლნ დოლარი უჯდება მწარმოებელ კომპანიას. ერთი ასეთი დიდი კვლევაც საკმარისი არ არის; ტარდება რამდენიმე კვლევა და დგინდება მედიკამენტების ეფექტურობა, გვერდითი მოვლენები და ა.შ. მხოლოდ ამის შემდეგ ხდება ნამლის რეგისტრაცია და შემდეგ ის გადის ბაზარზე. ამ გზას ითხოვს ძირითადად აშშ კვებისა და ნამლების სააგენტო და ევროგაერთიანების სააგენტო. სამწუხაროდ ასეთი მოთხოვნები ყველგან არ არის დაცული და, ამდენად, ძალიან ხშირად მესამე ქვეყნებში დამზადებული ე.წ. ორიგინალური ნამლები იმავე მესამე

ქვეყნებში რეგისტრირდება ისე, რომ მას ასეთ მოთხოვნებს არ სთხოვენ. რასაკვირველია, ყველა კომპანია, რომელიც ორიგინალურ ნამალს ამზადებს, დაინტერესებულია გარკვეული დროის განმავლობაში დახარჯული 300-600 მლნ აშშ დოლარი ამოიღოს და ამიტომ ორიგინალური ნამალი დაცული უნდა იყოს ასლების შექმნისაგან (იგი 20 წელს გრძელდება).¹ ამ დროს ათვლა იწყება მოლეკულის დარეგისტრირებიდან და თუ ჩვენ ჩავთვლით, რომ 12 წელი მიმდინარეობს მარტო ნამლის აპრობაცია, ე.ი. ფარმაცევტულ მწარმოებელ კომპანიას რჩება სულ 7-8 წელი იმისათვის, რომ ბაზარზე იმუშაოს. მაგრამ აქ ადგილი აქვს დარღვევებს, ე.წ. გენერიკული ნამლების დამზადებით.² 20 წლის შემდეგ იხსნება ორიგინალური ნამლის დაცვა და მისი ასლების დამზადება უკვე ლეგალურად ხდება. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ამ გენერიკულ ნამლებსაც აპრობაციის არც ისე ცოტა გზა აქვს გასავლელი, თანაც იგი ორიგინალურ ნამალს პრეპარატში აქტიური სუბსტანციის შემცველობით არა უმეტეს 5%-ით უნდა ჩამორჩებოდეს (ფარმაცევტული ექვივალენტობა).

3. ფარმაცევტულ ბიზნესში რისკის ხარისხი შედარებით მაღა-

1 [#2, 2008w. gv.3.](http://www.geoeconomics.ge)

2 ამ მხრივ სავალალო მდგომარეობაა საქართველოში. საქართველოს კანონმდებლობით სარეგისტრაციო პროცედურა ითვალისწინებს გენერიკების (პრეპარატი, რომელსაც გაუვიდა საპატენტო ვადა და აღარ წარმოადგენს გამომგონებლის საკუთრებას და მის წარმოებას სხვადასხვა მწარმოებლები იწყებენ) ბიოეკვივალენტობის (გენერიკის ორიგინალთან შესაბამისობა) კვლევის მასალების ექსპერტიზასაც. მაგრამ სამწუხაროდ, კანონში მითითებული არ არის ვინ შეიძლება გააკეთოს საქართველოს ფარმაცევტული კომპანიების მიერ დამზადებული პრეპარატების ბიოეკვივალენტობის ანალიზი. ამიტომ ამ ფუნქციას თავად ფარმაცოკომპანიები იღებენ თავიანთ თავზე. როგორც არსებული ინფორმაციით ირკვევა სულ 24 ქართული წარმოების პრეპარატია მსგავსი მეთოდით გამოკვლეული 4-6 თვეში. სინამდვილეში, ჩემი აზრით, ეს ყოვლად შეუძლებელია. არა თუ თვეები, არამედ 2-3 წლის განმავლობაში (ორიგინალი ხომ 12 წლამდე საჭიროებს აპრობაციას). არადა საქართველოში 907 სამკურნალო საშუალება იწარმოება. მართალია, ფარმაცევტულ სანარმოო ბიზნესს, როგორც ეკონომიკის დარგს განვითარებისთვის ხელშეწყობა სჭირდება, მაგრამ ჩემი აზრით, ეს ხალხის, ადამიანების ჯანმრთელობის ხარჯზე არ უნდა ხდებოდეს. ამ მიმართულებით სახელმწიფომ უნდა გაამკაცროს კონტროლი.

ლია. უზარმაზარი თანხის ინვესტირებას ახდენენ დღეს, ზოგჯერ არასარწმუნო შიგა მეცნიერულ-კვლევით სამუშაოებზე და მისი ამოღება 3-5 და კიდევ მეტი წლის შემდეგ ხდება. ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ წამლის აპრობაცია ნარმატებით ჩაიარა. მაგრამ ამ ხნის განმავლობაში სწრაფად მიმდინარე მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის პირობებში ძალიან ბევრი რამ შეიძლება შეიცვალოს და ყოველივე ამან დიდძალი დანაკარგებიც გამოიწვიოს. იმისათვის, რომ ახალი მედიცინა განვითარდეს, საშუალოდ საჭიროა დაახლოებით 10-15 წელი და მილიონი დოლარები. სტატისტიკის თანახმად, დაახლოებით თითოეული ათიათასობით ქიმიური შემადგენლობა, რომელიც აღმოჩენილი იქნა ფარმაცევტული მრეწველობის მკვლევარების მიერ, მედიცინის თვალსაზრისით, აღმოჩნდა ეფექტიანი და უსაფრთხო, მაგრამ ყველა ახალი წამლების თითქმის ნახევარი წარუმატებელი იყო კლინიკური გამოცდის ბოლო სტადიაში.¹

ყოველივე ამის გამოა, რომ დღევანდელ საქართველოში ფარმაცევტული საწარმოო ბიზნესი, ისე როგორც სხვა სახის საწარმოო ბიზნესი (მენარმეობა) შეუმჩნეველია, ხოლო კომერციული, საფინანსო, საშუაშალო სადაზღვეო და ა.შ. ბიზნესი თვალსაჩინო, ხილული. დამწყები ბიზნესმენები, რომელთაც სურთ წამონწყებულ საქმეს სწრაფად „მოხადონ ნაღები“, ინვესტირებას უფრო მეტად კომერციულ და საფინანსო ბიზნესში ახდენენ. არადა, დროა ბიზნესმენები გადავიდნენ „საქონლით“ და „ფულით ვაჭრობიდან“ ეროვნული საქონლის, მათ შორის, ეროვნული ფარმაცევტული პროდუქტის საკუთარი ნედლეულით წარმოებაზე, ანუ ეკონომიკის რეალური სექტორის ფორმირებაზე გადავიდნენ.

როცა ლაპარაკია ფარმაცევტული ბიზნესის თავისებურებებზე, არ უნდა დაგვაზიწყდეს მისი სოციალურ-ეკონომიკური მხარე. ისევე როგორც საერთოდ ბიზნესში, ასევე ფარმაცევტულ ბიზნესში მთავარია როგორც ეკონომიკური მომენტი — მოგება, ასევე სოციალური შედეგი, ორიენტაცია. უფრო მეტი, ფარმაცევტულ ბიზნესში, განსხვავებით სხვა სფეროსგან, სოციალ-

1 www.bus.indiana.edu.gv.3

ური მხარე, შედეგი უფრო წინა პლანზე უნდა იყოს წამოწეული, ხოლო ეკონომიკური ეფექტი, დაქვემდებარებული მასზე, რადგან ლაპარაკია ადამიანზე, მის ჯანმრთელობაზე. სხვაგვარად შეუძლებელია ცივილიზებული, საბაზრო ეკონომიკის მშენებლობა, როცა სოციალურ ორიენტაციაზე ყურადღების გამახვილება არა თუ საჭირო, არამედ აუცილებელი პირობაა. ამასთან ფარმაცევტულ ბიზნესში ინვესტიციების დახასიათებისას სასურველია გავითვალისწინოთ შემდეგი გარემოება: აუცილებელია დავიცვათ ადგილობრივ და უცხოურ ინვესტიციებს შორის ოპტიმალური თანაფარდობა, კერძოდ, ეროვნული ინვესტიციები უნდა სჭარბობდეს უცხოურს ამ სფეროში, რამაც უნდა უზრუნველყოს ადგილობრივი, სამამულო ფარმაცევტული წარმოების ზრდა საქართველოში მდიდარი ადგილობრივი სანედლეულო ბაზის საფუძველზე და უახლოეს პერსპექტივაში საერთაშორისო ბაზარში შეღწევა. ყოველივე ეს უნდა მოხდეს ადგილობრივ და უცხოურ ინვესტიციათა ეფექტური სინთეზისა და ურთიერთშევისების, ურთიერთდამატების მეშვეობით. აქედან გამომდინარე ფარმაცევტული წარმოების იმ სექტორში, სადაც ადგილობრივ ბიზნესს თავად შესწევს უნარი აამოქმედოს წარმოება და პერსპექტივაში შეუძლია ეფექტიანად იფუნქციონიროს, უპირატესობა მას უნდა მიენიჭოს. ამის უზრუნველსაყოფად სახელმწიფო ინვესტიციამ უცხოური ინვესტიციების დახმარებითაც აქტიური როლი უნდა შეასრულოს. ასე რომ ინვესტიცია (ადგილობრივი, სახელმწიფო თუ უცხოური) უაღრესად დიდ როლს ასრულებს ფარმაცევტული ბიზნესის გააქტიურებასა და რიგი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მოგვარებაში.

ამრიგად, ფარმაცევტული ბიზნესის, განსაკუთრებით მისი საწარმოო მიმართულების განვითარება სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის მშენებლობის პირობებში, თავისი სპეციფიკური თავისებურებებიდან გამომდინარე, უაღრესად მრავალი ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების გადაჭრის ერთ-ერთი მთავარი პირობაა და არანაკლებ როლს თამაშობს ბიზნესის სხვა სახეობებთან შედარებით ქვეყნის სოციალურ-ეკო-

ნომიკური განვითარების დარჩენების საქმეში. ფარმაცევტული ბიზნესი, წარმოების ჰუმანიზაციის, მოგების სოციალიზაციის პარალელურად, მომავალში კიდევ უფრო მეტ მნიშვნელობას შეიძენს და სოციალური შინაარსით დაიტვირთება. ამასთან პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს ფარმაციის სფეროში ადგილობრივ და უცხოურ ინვესტიციებს შორის ოპტიმალური თანაფარდობის დაცვას.